Μακεδονικά

Τόμ. 33, Αρ. 1 (2002)

Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου, Το Οικουμενικό Πατριαρχείο, η Οθωμανική διοίκηση και η εκπαίδευση του γένους, κείμενα-πηγές 1830-1914, σειρά Ιστορικό αρχείο Νεοελληνικής εκπαίδευσης

Αθ. Ε. Καραθανάσης

doi: [10.12681/makedonika.295](https://doi.org/10.12681/makedonika.295)

Copyright © 2014, Αθ. Ε. Καραθανάσης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καραθανάσης Α. Ε. (2002). Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου, Το Οικουμενικό Πατριαρχείο, η Οθωμανική διοίκηση και η εκπαίδευση του γένους, κείμενα-πηγές 1830-1914, σειρά Ιστορικό αρχείο Νεοελληνικής εκπαίδευσης. *Μακεδονικά*, 33(1), 352-355. <https://doi.org/10.12681/makedonika.295>

σημα γιά τούς ενδιαφερομένους νά τή χρησιμοποιήσουν. Τέλος, τό βιβλίο τοῦ κ. Ί. Ψαρά εἶναι ἕνα πολύ καλό βιβλίο, πού διαβάζεται μέ ενδιαφέρον, ἀλλά καί πολυλαπλῶς χρήσιμο γιά τόν μελετητή τῆς Ἱστορίας.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

Σιδηρούλα Ζιώγου-Καραστεργίου, *Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, ἡ Ὄθωμανική Διοίκηση καί ἡ Ἐκπαίδευση τοῦ Γένους*, Κείμενα - Πηγές 1830-1914, σειρά Ἱστορικό Ἀρχεῖο Νεοελληνικῆς Ἐκπαίδευσης - ἐκδ. οἶκος Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1997, σσ. 825.

Σκοπός τῆς πολυσέλιδης αὐτῆς μελέτης τῆς συναδέλφου κ. Σιδηρούλας Ζιώγου-Καραστεργίου εἶναι: α. νά κωδικοποιήσει γνωστές καί ἀπρόσιτες πηγές γιά τόν ρόλο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὡς εκπαιδευτικοῦ κέντρου ὁλῶν τῶν Ὀρθοδόξων· β. τόν οἰκουμενικό χαρακτήρα του ἐν μέσῳ τῶν ἐθνικισμῶν τοῦ 19ου αἰ. καί τῶν τάσεων τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας νά ἀφαιρέσει τήν ἐθναρχική φυσιογνωμία του· γ. νά ἀναδείξει τή λειτουργία τοῦ εκπαιδευτικοῦ μηχανισμοῦ του σέ ὅλο τό γεωγραφικό φάσμα πού κάλυπτε ἡ πνευματική του ἐξουσία· δ. νά παρουσιάσει τόν συντονιστικό του ρόλο στή δράση τῶν κατά τόπους μητροπόλεων, κοινοτήτων καί φιλεκπαιδευτικῶν συλλόγων· ε. νά ἐξετάσει τήν εκπαιδευτική πραγματικότητα τῆς ἐποχῆς σέ ὁ,τι ἀφορᾷ τούς διδασκάλους, τά σχολικά προγράμματα, τά σχολικά βιβλία κ.λπ.

Ἡ μελέτη, ἡ καλύτερα συλλογή, ὅπως τή χαρακτηρίζει ἡ συγγρ., χωρίζεται σέ δύο μέρη: τό πρῶτο εἶναι τά κείμενα μέ τό νομοθετικό, θεσμικό, διοικητικό πλαίσιο τῆς ἐκπαίδευσης· τό δεύτερο εἶναι ἡ ὁργάνωση καί ἡ λειτουργία τῶν σχολείων. Ἡ χρονική περιοχὴ πού καλύπτει ἡ μελέτη, 1830-1914, δεικνύει τό μὲν 1830 τήν ἀρχὴ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους, τό δέ 1914 τήν ἀπαρχὴ τῆς νέας πραγματικότητος πού ἐμφανίζεται μέ τούς Βαλκανικοὺς Πολέμους καί τόν Α' Μεγάλον Πόλεμον καί τή συνακόλουθη παρουσία τοῦ ἐλληνικοῦ βασιλείου στίς ἀπελευθερωθεῖσες περιοχές. Ἡ συλλογὴ τοῦ ὕλικου ἀπήτησε κόπο καί χρόνο πολύ, ἐφ' ὅσον τά κείμενα ἐντοπίσθηκαν σέ ἕνα πληθὸς ἀρμόδιων πηγῶν πού ἐντάσσονται στά πλαίσια τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας καί αὐτῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Περιοδικές ἐκδόσεις καί αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀλλὰ καί ἄλλες συναφεῖς ἐκδόσεις φορέων καί προσώπων ἀποτελέσαν τίς πηγές, ἐπὶ τῶν ὁποίων βασίσθηκε ἡ συλλογὴ τοῦ ὕλικου ὅπως: ἡ *Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιθεώρηση* (1873-1884), ἡ *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια* (1880-1914), τό περιοδικό τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει *Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου* (1872-1914), τά νομοθετικά κείμενα τοῦ Δ. Νικολαΐδου, *Ὄθωμανικοὶ Κώδικες* (Κ/πολις 1890), *Οἱ κανονισμοὶ τῶν Ὀρθοδόξων Ἑλληνικῶν κοινοτήτων τοῦ Ὄθωμανικοῦ Κράτους*, ἐπιμ. Χ. Κ. Παπαστάθης (Θεσσαλονίκη 1984), οἱ τόμοι πού ἀφοροῦν τό προνομιακὸ ζήτημα, *Τά κατὰ τὸ ζήτημα τῶν ἐκκλησιαστικῶν προνομίων* (Κ/πολις 1884) καί *Ἐγγραφα μεταξὺ Ὑψηλῆς Πύλης καί Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀφορῶντα εἰς τὴν λύσιν τῶν δύο ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων τοῦ τε προνομιακοῦ καί τοῦ βουλγαρικοῦ* (Τεργέστη 1891), ἡ *Συλλογὴ Πατριαρχικῶν καί τῶν Συνοδικῶν Ἐγκυκλίων, Πατριαρχικῶν Ἀποδείξεων καί Ἐγκυκλίων τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας*, ὑπό Ἱ. Σταυρίδου (Κ/πολις 1900), ὁ τόμος τῶν *Ἐγκυκλίων τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας* (1896-1914) πού σώζεται στήν Πατριαρχικὴ βιβλιοθήκη χωρὶς τίτλο καί τέλος τά χειρόγραφα Πρακτικά τῆς Πατριαρχικῆς Κεντρικῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς.

‘Η κ. Ζιώγου θεωρεί ως βασικότερους σταθμούς για τα εκπαιδευτικά θέματα τούς ἐξῆς: α. τή σύσταση τῆς ‘Εκκλησιαστικῆς καί Πνευματικῆς ‘Επιτροπῆς τό 1836· β. τόν κανονισμό τῶν ἀλληλοδιδασκικῶν καί ἐλληνικῶν σχολείων τό 1846· τόν «διοργανισμό» τῶν Παρθεναγωγείων τό 1851. Ἀπό τίς νέες ρυθμίσεις πού εἰσάγονται, μέσω τῶν ὁργανισμῶν αὐτῶν, ἀναδεικνύεται ὁ κυρίαρχος ρόλος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἡ καθολική ἰσχὺς τῶν κανονισμῶν λειτουργίας τῶν σχολείων καί ἡ ὁμοιομορφία τοῦ συστήματος τῆς ἐκπαίδευσως, ὁ ἐλεγχος τῶν διδασκικῶν βιβλίων, ἡ ἀντιμετώπιση τῶν δυτικῶν ἐπιδράσεων, ἀλλὰ καί ὁ σταδιακῶς ἀνερχόμενος ρόλος τῶν λαϊκῶν, μέσω τῶν συντεχνιῶν, τῶν ὁποίων ἡ παρέμβαση στὰ εκπαιδευτικά προβλήματα ἀναγνωρίζεται, πλὴν ἀπὸ τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, καί τέλος, ἡ παράλληλη δομὴ τοῦ εκπαιδευτικοῦ συστήματος τῶν ἀλυτρώτων περιοχῶν μέ τίς εκπαιδευτικῆς καί νομοθετικῆς ρυθμίσεις τοῦ ἐλεύθερου ἐλληνικοῦ κράτους. Ἀξιοσημείωτος εἶναι, ὅπωςδήποτε, ὁ ρόλος τῆς Μεγάλῃς τοῦ Γένους Σχολῆς, ἡ ὁποία θεωρεῖται πρότυπο γιὰ τίς ἐπιχειρούμενες μεταρρυθμίσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Πατριαρχικῆς Κεντρικῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς, ἀλλὰ καί τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ τοῦ Γ’, ὁ ὁποῖος κυριαρχεῖ ὄχι μόνον στίς ἐκκλησιαστικοπολιτικῆς ἐξελίξεις τῆς ταραγμένης ἐποχῆς του, ἀλλὰ καί στίς εκπαιδευτικὰς διαδικασίες πού σημειώνονται κατὰ τὴν κρίσιμη περίοδο 1878-1914.

Στὸ πρῶτο μέρος, Νομοθετικὸ καί θεσμικὸ πλαίσιο τῆς ἐκπαίδευσης, διοίκηση καί ἐποπτεία τῶν σχολείων, περιέχονται τέσσερις πατριαρχικοὶ ἐγκύκλιοι: 1. *Εἰδοποιήσις περὶ συστάσεως ἐπιτροπῆς ἐκκλησιαστικῆς τε καί πνευματικῆς* (1836), ὅπου ὁ λόγος γιὰ τὸν ἔλεγχον τῶν βιβλίων, τῶν ἰδιωτικῶν σχολείων, τῶν διδασκάλων κ.λπ. μέ σκοπὸ τὴν ἀναχαίτιση τῶν ξένων προπαγανδῶν καί τὴν ἐνίσχυση τῆς Ὁρθοδοξίας, 2. *Πατριαρχικὸν καί Συνοδικὸν Γράμμα τοῦ Πατριάρχου Ἀνθίμου* (1845) πού ἀναφέρεται στὸν κανονισμό τῶν ἀλληλοδιδασκικῶν καί ἐλληνικῶν σχολείων ἀπὸ τὰ ἐτεροδόξα σχολεῖα, ἀπὸ τὴ χρήση μὴ ἐγκριμένων βιβλίων ἀπὸ τό Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο κ.λπ. 3. *Ἡ Πατριαρχικὴ καί Συνοδικὴ Ἐγκύκλιος Ἐπιστολὴ τοῦ 1851* πού ἀφορᾷ στὰ Ἑλληνικά Παρθεναγωγεῖα.

Ἀκολουθεῖ τό Δεύτερο Κεφάλαιο Μεταρρυθμίσεις καί Γενικοὶ Κανονισμοὶ - Ὁθωμανικὸν Σύνταγμα (1856-1876), ὅπου περιλαμβάνονται: 1. Τό ὑψηλὸν φερμάνιον περὶ Μεταρρυθμίσεων (1856) πού ἀπευθύνεται στὸν Πρωθυπουργὸ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης —τό λεγόμενον Χαττ-ι Χουμαγιούν στὴν ἐλληνικὴ μετάφρασή του, ὅπου προσδιορίζονται οἱ ἄρμοδιότητες, μετὰξὺ τῶν ἄλλων, καί τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, χωρὶς, πάντως, αὐτὸ νὰ ὀνοματίζεται. 2. Οἱ Γενικοὶ Κανονισμοὶ (ὡς συνέχεια τοῦ Χαττ-ι Χουμαγιούν) Περί διευθετήσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν καί ἐθνικῶν πραγμάτων τῶν ὑπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον διατελούντων Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν, ὅπου δίδονται ὁδηγίες γιὰ τὴ συγκρότηση προσωρινῶν συμβουλίων καί ὅπου ἡ συγγρ. προσθέτει ποικίλους κανονισμοὺς πού ἀφοροῦν στὸν σχηματισμὸ τῆς συνόδου τῶν μητροπολιτῶν, τοῦ Διαρκοῦς Μικτοῦ Συμβουλίου (1863), τὸ αὐτοκρατορικὸ διάταγμα γιὰ τίς ἐσωτερικῆς μεταρρυθμίσεις (1875), τὸ σχετικὸ ἀπόσπασμα τοῦ Ὁθωμανικοῦ Συντάγματος περὶ τοῦ δημοσίου δικαίου τῶν Ὁθωμανῶν (1876) ἀρθρα 8-19. Τό τρίτο κεφάλαιο ἀναφέρεται στίς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς· παρουσιάζονται ἐδῶ οἱ κανονισμοὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Κεντρικῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος (1867), τῆς Κεντρικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς (1868), τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου (1871), τῆς Πατριαρχικῆς Κεντρικῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς (1873 καί 1893), τῆς Ἀδελφότητος «Ἀγαπᾶτε Ἀλλήλους» κ.λπ. Τό τέταρτο κεφάλαιο ἀναφέρεται στὸ προνομιакὸ ζήτημα καί στίς

τρεις φάσεις του (α. 1883-1884· β. 1890-1891 και γ. 1908-1910), όπου η δραματική αλληλογραφία του θρόνου με την Ύψηλή Πύλη για τη ρύθμιση του προνομιακού ζητήματος, κατά το οποίο η Οθωμανική Αυτοκρατορία έπεδιωσε να έχει τα παλαιά προνόμια του Γένους με σκοπό τον έκτουρχισμό των Ελλήνων και επί των οποίων προνόμια οι Έλληνες (Ρωμηοί) στηρίχθηκαν κατά τη μακρά περίοδο της αιχμαλωσίας τους.

Το Δεύτερο Μέρος του βιβλίου αφορά σέ θέματα οργάνωσης και λειτουργίας των σχολείων και κυρίως στις Γενικές Ρυθμίσεις: Πατριαρχικοί εγκύκλιοι και άλλα επίσημα έγγραφα. Το πρώτο κεφάλαιο περιέχει τρία υποκεφάλαια ήτοι: 1. Περί αναγορεύσεως και επίσκεψης ευαγών καθιδρυμάτων, 2. Περί άδειών λειτουργίας σχολών και περί στατιστικών σχολικών πληροφοριών και 3. Περί σχολικών προγραμμάτων, βιβλίων και διδασκόντων (όπου ο λόγος για άδεια ίδρύσεως σχολείων, ευαγών ιδρυμάτων, κλεψιψύπων βιβλίων, έγκεκκριμένων βιβλίων, σχολικών βιβλίων διδασκαλίας οθωμανικής γλώσσας, διορισμού και παύσεως διδασκάλων).

Το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στις Έγκυκλίους της Μεγάλης Πρωτοσυγκελίας, στις σχολές της Αρχιεπισκοπής Κωνσταντινουπόλεως (1891-1914) και όπου περιέχονται τα σχετικά με τις σχολικές έφοριες, τα προγράμματα μαθημάτων, τα σχολικά βιβλία, το γλωσσικό ζήτημα, ο τρόπος διαξαγωγής των εξετάσεων (προφορικές - γραπτές), τα σχολικά προγράμματα, τα δικαιολογητικά των διδασκάλων, τα καθήκοντα των σχολικών εφοριών και του διδακτικού προσωπικού, οι κανονισμοί των σχολών, οι μισθοί των διδασκάλων κ.λπ.

Το τρίτο κεφάλαιο Γενικοί Κανονισμοί λειτουργίας των σχολών και αναλυτικά προγράμματα μαθημάτων (1846-1890), όπου περιλαμβάνονται κανονισμοί των αλληλοδιδασκικών και ελληνικών σχολείων, παρθεναγωγείων, άλλα και έγγραφα άφορώντα στη Μεγάλη Σχολή του Γένους, τη Δημόσια Έκπαίδευση (1863), τα πρότυπα δημοτικά σχολεία στην Ήπειρο και τη Θράκη, το όμοιομorphic πρόγραμμα δημοτικής εκπαίδευσης (1857-1877), το Πρότυπον Διδασκαλείον Θεσσαλονίκης (1879) κ.λπ. Στο ίδιο κεφάλαιο περιέχονται πολλές ειδήσεις για τα αλληλοδιδασκτικά σχολεία, τα μαθήματα (κλασσικά και πατερικά κείμενα), τα καθήκοντα μαθητών, διδασκάλων, επιτρόπων, βοηθητικού προσωπικού των σχολείων, τη βιβλιοθήκη, τη διεύθυνση και την έφορία της Μεγάλης Σχολής του Γένους, τα μαθήματα στα Ζαρίφεια Έκπαιδευτήρια της Ήπειρου και της Θράκης, το πρόγραμμα μαθημάτων της Μεγάλης Σχολής του Γένους και του Διδασκαλείου Θεσσαλονίκης κ.ά.

Το τέταρτο κεφάλαιο αφορά στην περίοδο 1891-1914 και φέρει τον τίτλο Είδικοί Κανονισμοί λειτουργίας των σχολών της Αρχιεπισκοπής Κωνσταντινουπόλεως και αναφέρεται σέ αναλυτικά προγράμματα, εκπαιδευτικούς και σχολικά προγράμματα άστικών σχολών, άρρένων και θηλέων (1897, 1907, 1912), στη διαβάθμιση του διδασκαλικού προσωπικού (1908), στον Διδασκαλικό Σύνδεσμο Κωνσταντινουπόλεως (1906), στη σύνταξη των καθηγμένων της Μεγάλης του Γένους Σχολής (1902).

Το έργο της κ. Σιδηρούλας Ζιώγου-Καραστεργίου κλείνει με βιβλιογραφικό κατάλογο πηγών, μερικές εκ των οποίων αναφέρθηκαν στην άρχή της παρούσης, καθώς και με ένα χρονολογικό κατάλογο και προέλευση πηγών.

Τελικώς το βιβλίο αυτό της έλκεκτης συναδέλφου συνιστά μία πολύτιμη κωδικοποίηση των πηγών, όπου άποτυπώνεται ο ρόλος του Οικουμενικού Πατριαρχείου ως του κυρίου και μόνον φορέως περίξ του οποίου κινήθηκε και η εκπαιδευτική διαδικασία από τό 1453 ως τό 1914. Βεβαίως έδώ εξετάζεται η κρίσιμη περίοδος 1830-1914 και άξιοποιούνται όλες οι διαθέσιμες πηγές: Πατριαρχικές Έγκυκλίοι, Μεταρ-

ρυθμίσεις, Γενικοί κανονισμοί, 'Οθωμανικό Σύνταγμα, 'Εκπαιδευτικές 'Επιτροπές, προνομιακό ζήτημα, Ειδικές ρυθμίσεις, προγράμματα μαθημάτων, ειδικοί κανονισμοί λειτουργίας των σχολών. Μέ ένα λόγο τό βιβλίο της κ. Σιδηρούλας Ζιώγου-Καραστεργίου αποτελεί, πλέον, τή βάση γιά τήν έρευνα καί μελέτη της ιστορίας της νεοελληνικής παιδείας, αλλά μαζί καί αδιάψευστη μάρτυρα της προσφοράς του πνευματικού ήγέτη των υποδούλων Ρωμηών, του Οίκουμενικού Πατριαρχείου.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

Χρήστος Δ. Καρδαράς, *Τό Οίκουμενικό Πατριαρχείο καί ό 'Αλύτρωτος 'Ελληνισμός της Μακεδονίας, Θράκης, 'Ηπείρου*, εκδ. 'Επικαιρότητα, 'Αθήνα 1996, σσ. 421.

Τό βιβλίο αυτό του κ. Χρ. Δ. Καρδαρά αναφέρεται, όπως καί ό τίτλος του δηλώνει, στην πολιτική που ήσκησε τό Οίκουμενικό Πατριαρχείο έναντι του αλύτρωτου 'Ελληνισμού, ιδιαίτερος μετά τό Συνέδριο του Βερολίνου (1878) καί που συνδέεται μέ τήν ταυτόχρονη άνοδο στον Οίκουμενικό Θρόνο του 'Ιωακείμ Γ', του από Θεσσαλονίκης, ό όποιος ήταν ό πλέον γνήσιος έκφραστής της οίκουμενικής ιδεολογίας, τήν όποια εφήρμοσε έν μέσω της θυέλλης του έθνοφυλετισμού στά Βαλκάνια, αλλά καί της διαφοροποίησης καί αντίθεσης των κυβερνήσεων της 'Ελλάδος έναντι της ιδεολογίας αυτής. Τό βιβλίο αυτό ασχολείται ιδιαίτερος μέ τά δραματικά γεγονότα της α' πατριαρχίας του 'Ιωακείμ Γ' (1878-1884) καί τουτό διότι, παρά τίς ρυθμίσεις του Συνεδρίου του Βερολίνου, πολλοί πληθυσμοί ('Ελληνες, Σέρβοι, Βούλγαροι) εξακολουθούσαν νά παραμένουν υπό όθωμανική κυριαρχία. 'Η έποχή αυτή, ως έλεχθη, χαρακτηρίζεται καί από τήν έντονη αντίπαράθεση των δύο έθνικών κέντρων: της Κωνσταντινουπόλεως καί των 'Αθηνών. 'Η 'Αθήνα έπεδίωκε επέκταση των συνόρων του μικρού έλλαδικού βασιλείου ως εκείνες τίς περιοχές που υπερτερούσε τό ελληνικό στοιχείο, άλλωστε ή 'Αθήνα ταύτιζε τό κράτος μέ τό έθνος, αντίθετα μέ τήν Κωνσταντινούπολη που πίστευε ότι ό 'Ελληνισμός θά αφομοίωνε τόν όθωμανισμό δημιουργώντας ένα *όθωμανικό κράτος του ελληνικού έθνους*. Σαφής δηλαδή έκφραση του οίκουμενικού ιδεώδους της βυζαντινής αυτοκρατορίας, που καθιστούσε τό Πατριαρχείο άνεκτικό, καί πολλές φορές ύποχωρητικό, έναντι των φυλετικών τάσεων που προκαλούνταν από τίς έθνικιστικές διαμάχες. 'Ηταν δυσχερής ή συγκαρία, πάντως, ότι σ' αυτήν τήν κρίσιμη καμπή των έθνικών ζητημάτων ευρέθησαν ως ήγέτες του 'Εθνους δύο έκρηκτικές προσωπικότητες, στό Φανάρι ό 'Ιωακείμ Γ' καί στην 'Αθήνα ό πρωθυπουργός Χαρίλαος Τρικούπης, δυστυχώς συνεχώς διαφωνούντες γιά τόν λόγο που ανέφερθη παραπάνω. 'Ως έκ τούτου ό συγγρ. δέν ασχολείται τόσο μέ τήν εκκλησιαστική πολιτική του 'Ιωακείμ, όσο μέ τήν πολιτική ιστορία του άνδρος. Πολύτιμη, πάντως, πηγή γιά τήν εξέταση των φαινομένων αυτών ήσαν γιά τόν συγγρ. της παρούσης μελέτης τό 'Ιστορικό 'Αρχείο του ύπουργείου 'Εξωτερικών καί τά αρχεία του Foreign Office συμπληρούμενα από τόν τύπο της έποχής.

Στό πρώτο κεφάλαιο ό συγγρ. ασχολείται μέ τήν έκλογή του 'Ιωακείμ Γ' στον πατριαρχικό θρόνο σέ μία δύσκολη φάση γιά τή Μακεδονία καί τή Θράκη, αλλά καί τήν 'Ηπειρο' άλλωστε ό 'Ιωακείμ διετέλεσε μητροπολίτης Θεσσαλονίκης (1874-1878) καί γνώριζε πολύ καλά αυτά που θά αντιμετώπιζε ως Πατριάρχης από τήν έξαρχική, πανσλαβιστική καί ρουμανική προπαγάνδα. Μέ τήν παρουσία του στον θρόνο θά αντιμετώπιζε τήν πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων καί της 'Υψηλής Πύλης, αλλά καί της ελληνικής κυβερνήσεως που βίωνε τούς αναπαλαιούς της Μεγάλης 'Ιδέας καί κα-